

מלון פלשתתנד

אה, אלו היו הימים, עם מסיבות החשק בלובי, החרסינות
והקריסטלים בחדר האוכל והשירות ברולס-רויס לחמי טבריה. מחקר
חדש חוזר למלונות של שנות המנדט, כשהלוקסוס היה לוקסוס,
והחזון הציוני נראה כמו הדיסנילנד של הלבנט

♦ אילת נגב ♦

נייה בתל-אביב, שהותרה רק עד שלוש קומות: לכן גם הותקנה בו מעלית. פועלים מאיטליה הניחו את רצפת העץ כאולם הריקודים. כלי האוכל יובאו ממצרים, ובפי עם הראשונה היו לחדרים שירותים צמודים. מנהל העבודה מטעם סולל-בונה היה לא אחר מאשר אליעזר קפלן, לימים שר האוצר הראשון במדינת ישראל. לפלטיין היתה תזמורת ריקודים קבועה, שניגנה ב"פייב אוקלוק", תה של אחר הצהריים. הכי ניסה למלון, שנהגה גם מאולם ביליארד, הותרה רק בלבוש רשמי, ופעם, כשהגיע משה שרתוק לפגישה עם אישיות בכירה, גירש אותו השוער כיוון שבא בלי עניבה.

בעלי פלטיין, מילה תלמודית שגלקחה מיוונית ופירושה ארץ-מון, היו הרופא ד"ר אהרון מוזיא וחתנו צבי איזקסון. משפחתם התגוררה במקום, ורות לווא, נכדתו של מוזיא, זוכרת כיצד התבוננה בעיניים כלות במשרתים הסוראנים החסונים וכהי העור, הלבושים לבן וחבושים תרבושים אדומים. המלון נקלע לקשיים, וכי-1933 חקר אותו יהודי גרמני ששמו הרמן שלוס-ברג. בתו לאה היתה לימים ללאה רבין. רות ולאה היו במלון המפואר כנסיכות באגדה "בתוך איזה חלום חמים של

היי-צוצאייטי,
"פלטיין" בירושלים

ודעת הפרסומת אמרה הכל: "הוטל פלטיין מתקדם באותה המהי-רות כמו תל-אביב". המלון המודרני היחיד בתל-אביב, שהציע חשמל, מעלית ("מכונות-עלייה"), גינת הגג, קונצרטים וריקודים, בכל יום, כל החדרים מסודרים עם נוחויות הכי מודרניות, חדרי-אמבטיה מיוחדים. מים קרים וחמים באופן תמידי". במרס 1926, כשנחנך המלון, שתוכנן בידי בונה הטכניון האדריכל אלכסנדר ברנולד, בא אחד מבעלי בתי ההארה הקטנים שהיו בסביבה, ותהה בקנאה איפה יימצאו די פשפשים לאכלס בהם את כל חדרי המלון. אבל פשפשים לא היו חלק מהתוכנית, לפחות לא במלון פלטיין ובמלונות הפאר שנבנו בעקבותיו. "התיירות הציונית והמלונות הציוניים הרגישו את נושא ההיגיינה כע-ניין כמעט אידאולוגי, כדי להיבדל מארץ ישראל ה'ישנה', שנחש-בה מפגרת ומוזהמת", אומרת דניאלה אוהד, שעבודת הדוקטורט שלה עוסקת ב"עיצוב בתי מלון בארץ ישראל הציו-נית: שילוב של מודרניזם, חירות מודרנית וסדר יום לאומי". פלטיין בן ארבע הקומות, שעמד בנחלת בנימין פינת אחד העם, קיבל רישיון מיוחד לחרוג מהגובה המרבי של הב-

חמישה כוכבים
 בסגנון עדות הציונים,
 מימין: מלונות
 "סן רמו" ו"פלטין"
 בתל-אביב ו"גנוסר"
 בטבריה

יחד נלחמו על הזכות לשרת את התיירים גם בגלל ההזדמנות לשווק את הדימוי של כל צד על פלשתינה". כך נוצרה תחרות, לא רק על כיסו של התייר, אלא גם על דעותיו. ארגונים כמו קרן קיימת, קרן היסוד, הדסה וויצו, הבינו שקידום תיירות לאומית הוא לא רק מקור הכנסה עבור היישוב, אלא גם מנוע לתעמולה אידאולוגית וגם אמצעי להביא הגירה יהודית לארץ ישראל.

"על האונייה קיבלו הנוסעים שיעורים בעברית והרצאות על הארץ", מספרת הניא-לה אוהד. "הם באו לראות את המפעל הציוני: לקחו אותם לראות את הטכניון, את האוניברסיטה העברית, את הגימנסיה הרצליה, את החקלאות, את הילדים בקיבוץ. הם לא לקחו אותם לקברי צדיקים ולבתי כנסת חרבים, ואני לא בטוחה אפילו שביקרו בכותל. הם רצו לראות את התחדשות עם ישראל בארצו".

היו לכך תוצאות בשטח: בין 1926 ו-1945 הגיעו מיליון ושש מאות אלף תיירים לארץ ישראל, בממוצע של 80 אלף בשנה. מספרים מדהימים לאור העובדה שהיישוב היהודי מנה פחות מחצי מיליון נפש. ככל שרבו התיירים היהודים, התברר כי יש מה שור עז בחדרי מלון נקיים וטובים לשכן אותם.

קיץ, בתל-אביב הקטנה. שתי ילדות מאוהבות בסודאני ענק, שתקן ועוטה לבן ששמו תופיק", סיפרה לווא, תושבת בוורלי-הילס, לבני לנדאו מ"הארץ".

פלטין, שהיום שוכנים בו משרדי משפחת איזקסון, היה הגדול והחדש במלונות תל-אביב של תקופתו, אבל הוא לא היה היחיד, אלא חלק מתופעה ייחודית. מאז ומעולם היתה ארץ ישראל יעד תיירות פופולרי לצליינים, ובאמצע המאה ה-19, כשהשתפרו אמצעי התחבורה, היא החלה להיות חלק מ"הטיול הגדול" של חברת התיירות תומאס קוק; באותה תקופה מדובר היה במסע מאירופה או מאמריקה למזרח הקרוב, מסע שחצה כמה ארצות ושיאו היה הביקור בפירמידות ובעתיקות מצרים. תעשיית התיירות, שמאמצע המאה ה-19 היתה בבעלות ארגונים נוצריים, היתה מראשיתה אחד ממקורות הכנסה החשובים של ארץ ישראל, והם עשו כל מאמץ כדי לדלג על אתרים יהודיים ולהימנע מכניסה למסעדות או לבתי הארחה בבעלות יהודית. בעוד שבתקופה העותמנית צליינים היו רוב התיירים, הרי מראשית המנדט הבריטי היה גל גובר והולך של תיירות חילונית. "יהודים וערבים כאחד שאפו לנצל את גל המבקרים החדש, מקווים להרוויח לא רק כלכלית, אלא גם פוליטית", כותב קובי כהן-חטב במאמרו "ציונות, תיירות, והקרב על פלשתינה". "ערבים ויהודים גם

מלון פלשת'נה

(המשך מעמוד קודם)

סגנון הבנייה של בתי המלון היה אמור לבטא את היהודי החדש בארץ. בראשית שנות העשרים, המלונות שנבנו נראו כרגם מוקטן של ארמונות באירופה או בספרד. כזה היה מלון פלטיץ בתל-אביב, עם קשתות וחלונות קטנים, אומרת דניאלה אוהד, שכתבה את הדוקטורט במסגרת לימודיה במרכז בארד לחקר האמנות הדקורטיבית בניו-יורק. אבל לקראת סוף שנות העשרים אדריכלי בתי המלון עברו לסגנון מודרניסטי על כל צורותיו: גרמני, הולנדי, צרפתי. כשהשפעה היתה גרמנית, המבנים היו מצופים בטיח, עם גגות שטוחים. אם הסגנון שארץ היה צרפתי, הבנייה היתה על עמודים, עם חלונות מוארכים או עם אלמנטים של אר-דקו. לבחירה בסגנון המודרניסטי היו טעמים מעשיים – זו בנייה יותר זולה, שמתאימה לאקלים היסתיכוני – אבל גם עקרוניים: ביטוי התחיה הלאומית באמצעות שפה חדשנית ונקייה. תרבות ארצישראלית למודרניזם האירופי היתה כיפה בנוסח הטברייני. האדריכל ורנר ויטקובר זכה לשבחם בכתב העת הפריזאי "אדריכלות היום", כשתכנן ב-1934 את מלון גת-רימון בתל-אביב, בעיצוב חדשני וביטוי תאורתי נאון שלא היתה כמותה בארץ. באותה שנה נבנה מלון קליה לחופי ים המלח, בתכנונו של האדריכל זאב רכטר, אביו של יעקב רכטר המנוח. "הבעלים היה הארי לוי, יהודי גרמני שרצה לפתח את ים המלח ועקר לשם עם אשתו", מספרת דניאלה אוהד. "הם הביאו תזמורת של מוזיקה קלאסית, כלי האוכל היו כלי חרסיה של 'דונסטל' מגרמניה, גביעי קריסטל, כל מה שקשור לתרבות הגרמנית-יהודית. המטרה היתה להעניק לאורחים תחושה שהבית הלאומי הוא הבית שלהם. ואילו בחוף זה היה מבנה לבן, גיאומטרי, שמזכיר את האדריכלות של ולטר גרופיוס. ככלל, עיצוב הפנים של בתי המלון היה בנוסח הבית היהודי הבורגני בוינה או בברלין. האוכל היה גם הוא בסגנון ביתי, כדי להעניק תחושת משפחתיות".

נופת הבנייה בארץ התבטאה בהגדלת נמל חיפה ובהקמת נמל התעופה בלוד. כשנחנך ב-1936 הטרמינל של לוד, הוא היה הגדול ביותר בעולם, עד ששלוש שנים אחר כך הודח מהבכורה על ידי הטרמינל של ניראק, ניו-יורק, שהיה גדול ממנו. התחרות על כל תייר היתה עצומה: "עם הגעת התייר לנמל יפו, לתחנת הרכבת או לתחנות האוטובוסים, הוא הוקף על ידי סוכנים ועובדי בתי מלון, שניסו להוביל אותו לבית המלון או הפנסיון שהם ייצגו", מספר יוסי גולדברג בדוקטורט על ההתפתחות התיירותית בתל-אביב בתקופת המנדט, בחוג לגיאוגרפיה באוניברסיטת בר-אילן. "גם הנהגים היו קשורים לבתי מלון בודדים, הם הביאו אליהם תיירים מרצונם או שלא ברצונם, וקיבלו תשלום עבור כל תייר כזה".

כשנחנך מלון אליזבת בטבריה ב-1929, הוא היה המבנה פואר ביותר בארץ. היום היה אדם שנוי במחלוקת, שלמה פיינגולד, עיתונאי, מו"ל ועורך. פיינגולד נשא את אליזבת קולווייל, נוצרייה יתומה ממוצא סקוטי, שהיתה בת לווייתה הצמודה של גברת פלמר, אישה עתירת נכסים ואחת מפעילות הכת. באמצעות נישואיו לאליזבת השתלט פיינגולד על רכוש של פלמר ועשה בו ככתוך שלו. הוא רכש אדמות ברחבי הארץ, בנה בניינים ושפע יוזמות תיירותיות.

ב-1915 נפטרה אליזבת, אחרי 27 שנות נישואים. פיינגולד הוסיף להתגורר עם גב' פלמר, עד שרכיב סבור שהיא אשתו. כיוון שהייתה לשהות בטבריה, ולא אהב את המלון היחיד שהיה בה, החליט לבנות מלון לעצמו. הוא התחתן בשנית, עם יהודית, בת הרב הרמן שנדל, אך למלון קרא "אליזבת", כשם אשתו המנוחה, והודיע שהוא תורם את ההכנסות למטרות צדקה לעניי הארץ, ללא הברל רת.

"באגף אחד של המלון היה קולנוע בן 500 מושבים, מרופד בקטי"פה אדומה", מספרת דניאלה אוהד. "באגף אחר היו שמונים חדרים, אולם לנשפי ריקודים, והבניין הכיל חניון לעשרים מכוניות. שתי מכוניות רולס-רויס הסיעו את האורחים לחמי טבריה". צינורות הוליכו מים מינרליים מחמי טבריה אל המלון. העיתונאי גבריאל צפרוני זוכר כי בין התיירים היו רבים שהגיעו מחו"ל ועצרו בטבריה בדרכם אל המזרח הרחוק: באותה תקופה היו "מטוסי-מים" שנחתו על הכנרת כדי לתדלק. הנוסעים הורדו מהמטוס בסירות, נשארו ללינת לילה במלון אליזבת והמריאו למחרת להודו או לסינגפור.

רק שנתיים פעל מלון אליזבת כסדרו. בגלל התיירות שהתמעטה, התוכניות להקים שדה תעופה שלא התממשו, פוזנותו של פיינגולד וניהולו הכושל, הוא פשט את הרגל וגב' פלמר הפסידה את כל כספה. "אבי, זליג אקסלרוד, היה האדריכל של המלון, ופיינגולד נשאר חייב לו כסף", מספר ברוך אקסלרוד בתל-אביב. "אבי תבע אותו לדין, וזכה במשפט, וכחלק מהחוב קיבל מגרש בשדרות רוטשילד. האכזבה ממה שאירע למלון, שהיתה עבור אבי פסגת חלומותיו המקצועיים, פגעה בו. ב-1935 הוא עזב את הארץ ונסע לעבוד בדרום-אפריקה, אחר כך נסע לארה"ב ונפטר שם, עשר שנים אחר כך. אני לא שבת לראותו מעולם".

גם פיינגולד סיים את חייו בשברון לב. הוא נפטר ב-1935 כפושט רגל. אלמנתו יהודית נותרה בחוסר כל, הוסיפה להתגורר במלון, שעבר מיד ליד, והתפרנסה בדוחק מרוכז למכירת משקאות קלים שפתחה במקום. "אנחנו, ילדי בית הספר, קנינו ממנה. כאב הלב לראות את זו שהיתה לידי גדולה, אשתו של בעל הארמון, מסיימת את החיים שלה כך", מספר איתן פרידמן. הציונות השתקפה משמות המלונות: חלקם ביטאו את יפי הארץ, כמו גינוסר, עדן, גת-רימון, ירדן, לכיכרמל. אחרים נשאו את שם הבעלים,

ביום בהיר רואים את הסרוויסים, מלון "גת-רימון" בתל-אביב

כמו מלון טלטש בחיפה, או קטהדן בתל-אביב, מה שחיוק את הדימוי של מדינת היהודים כמשפחה מורחבת. רק מעטים נשאו שמות בינלאומיים כמו מלון סטרנד, בריסטול או ניו-יורק. וכולם היו באזורים יהודיים, לפעמים ממש בלב שכונות מגורים. "במיוחד בתקופות של מאורעות, המלון הציוני נחשב למקום בטוח עבור תיירים ונופשים יהודים", אומרת אוהד. איתן פרידמן, בעל בית המרקחת נווה-אביבים בתל-אביב, גדל במלון שבו. "סבא שלי, יהודה מייברג, עלה מבסרביה בראשית המאה כבחור צעיר", משחזר פרידמן. "הרבי מסרגורה ציווה עליו לעלות לצפת ולהקים בה מלון, כיוון שלא היו בתי מלון ליהודים. סבי סירב: הוא האמין שבירושלים ימצא פרנסה טובה יותר. אלא שכאשר שני התינוקות הראשונים שנולדו לו מתו, הוא ראה בזאת אות משמים על שהמרה את פי הרבי, ואז עקר לצפת".

מייברג עשה כל מאמץ כדי לגאול רכוש שנפל בידי נוצרים, ויחד עם ידידו זאב פרל רכש בית מלון של המיסיון, וב-1925 הפכו אותו ל"מלון הרצליה". "זו היתה הפעם הראשונה שהיה בצפת מלון עם מים זורמים בכל חדר", מספר הנכד, איתן פרידמן. אחר כך נפרדו השותפים, ו-200 מטרים ממלון הרצליה רכש מייברג אדמה מהמיסיון והחליט להקים את "מלון מרכזי". "לא היתה לו פרוטה. כשאמא היתה חוזרת מבית ספר, היו מיד מעמידים אותה על שרפרף, כדי שתגיע לכיור ותוכל לשטוף את הכלים של המלון. הוא ממש עשק את ילדיו. הם היו המלצרים והחדרנים במלון, בנוסף לעובדים ערבים מעין-זיתים. סבתא שלי בישלה לאורחים גפילטע-פיש. סבא, יהודי רתי, היה מסוגל להרוג אורח שהביא איתו נקניק לא כשר מחו"ל, להפוך את השולחן ולהתפרץ עליו".

ב-1945 עבר מייברג בטבריה וראה את מלון אליזבת, שעמד נטוש וזנוח זה שנים רבות. הוא שכנע עוד 15 מתושבי טבריה לרכוש ולשפץ את המלון. כשסיימו את העבודות פרצה מלחמת העצמאות. כמאה משפחות יהודיות הסתתרו במקום מפחד הצלפים, וכשתמה המלחמה המלון שוב היה הרוס ושבור. לאחר השיפוץ הופעל המלון מחדש כ"מלון גינוסר".

פרידמן זוכר את נשפי החשק במקום, "זה היה ידוע בכל הארץ, שמי שרוצה להשתולל ולעשות חיים, צריך לנסוע למלון גינוסר. המקום הכי זנוח היה שם, נשים באו בלי בעלים, בעלים בלי נשים, והיו רצים עירומים בין החדרים. המקום היה מאוד חביב על קציני צבא. אני כילד מאוד התקלקלתי שם". ב-1980 מכר פרידמן את המלון. מאז פרצו שם כמה שריפות מסתוריות, שכמעט לא השאירו אבן על אבן במלון, שהיה פעם המפואר בישראל. ב-1936 פרץ המרד הערבי, ובמשך שלוש שנים פסקו התיירים לבוא לארץ. אחר כך פרצה מלחמת העולם, ושוב אי-אפשר היה לנסוע. "הצבא הבריטי החריס כמה מהמלונות, באחרים הוא השתמש כדי לשכן חיילים שבאו לחופשה, ומצב המלונות הידרדר", מספרת אוהד. "אחרי המלחמה, כשנזקקו המלונות לשיפוץ, לא תמיד היה לבעלים כסף לעשות זאת והם איבדו את כל ההשקעה. התופעה הזו חזרה על עצמה בשינויים קלים, כל מקרה והסיפור שלו. מה שהחל בהמון אמונה ותקווה, הסתיים במפח נפש".

חפשו בבידעם, אוהד

- פרידמן זוכר את נשפי החשק: "היה ידוע בכל הארץ שמי שרוצה להשתולל ולעשות חיים, צריך לנסוע למלון גינוסר. נשים בלי בעלים, בעלים בלי נשים, היו רצים עירומים בין החדרים. אני כילד מאוד התקלקלתי שם"

- העיתונאי גבריאל צפרוני זוכר כי בין התיירים היו רבים שהגיעו מחו"ל ועצרו בטבריה בדרכם אל המזרח הרחוק: "מטוסי-מים" נחתו על הכנרת כדי לתדלק. הנוסעים הורדו בסירות, נשארו ללינת לילה במלון אליזבת והמריאו למחרת להודו או לסינגפור

דרושים: זיכרונות מהלובי

דניאלה אוהד, אחייניתו של העיתונאי המנוח מיכאל אוהד, מתגוררת בניו-יורק עם בעלה, איש עסקים ואספן אמנות, ועם תאומיה בני ה-18. היא מומחית לאמנות דקורטיבית ולעיצוב פנים תקופתי, לימדה בבצלאל ובמכון הטכנולוגי בחולון, ועובדת כיועצת לאספנים המעוניינים לרכוש ולהשקיע בחפצי אמנות כמו רהיטים וכלים. בעבודת הדוקטורט שלה, איתרה כארבעים בניינים שנבנו מלכתחילה כבתי מלון בעשור של ה"בוים" הגדול, מאמצע שנות העשרים לסוף שנות השלושים.

"כשקיבלתי את הרעיון מפרופ' עדינה מאיר, מהחוג לתולדות האמנות באוניברסיטת תל-אביב, הרבר הראשון שעבר לי בראש היה, איזה כיף, זו העבודה הכי טובה בעולם, לבקר בבתי מלון. אבל התברר לי שרובם אינם קיימים היום, וכדי לאתר את ההיסטוריה שלהם התחלתי את החיפוש בגלויות וכרזות, תגי מזוודות עתיקים שעליהם התנוססה תמונת המלון, חיסטתי בארכיונים ובספרי טלפונים וב'דפי זהב' של פעם כדי להגיע לכתובת שפעם עמד בה מלון. החיפוש לא נפסק לעולם, ועדיין אשמח לשמוע זיכרונות ולקבל מאנשים מידע ותמונות ממלונות שהיו ונעלמו".